

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.9.31>

УДК 35.08

І. Б. Шпирко,

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування, Університет

Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3844-9869>

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ІНТЕГРАЦІЇ В НАТО**

I. Shpyrko,

Postgraduate student of the Department of Public Management and

Administration, Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav

**THEORETICAL APPROACHES TO THE CONCEPT OF STATE
MANAGEMENT OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE
CONDITIONS OF NATO INTEGRATION**

У статті проаналізовані теоретичні засади визначення поняття державного управління національною безпекою України та доведено, що не існує системних досліджень поняття державного управління національною безпекою України в умовах інтеграції в НАТО. Зазначено, що національна безпека в умовах інтеграції в НАТО - система реальних факторів, що

формує позитивні умови для розвитку держави з урахуванням основних стандартів та принципів НАТО; боєдатність держави, ефективний розвиток та збереження її основних цінностей та традицій, нормальні відносини людини та держави, можливість ефективно вирішувати будь-які зовнішні проблеми та усувати загрози, керуватися лише національними потребами, здійснювати досягнення суспільних цілей.

Доведено, що державне управління національною безпекою – це повсякденне забезпечення всім арсеналом управлінських, організаційних політичних, дипломатичних та інших заходів, що знаходяться у розпорядженні держави, спрямованих на постійний розвиток та вдосконалення економіки країни (військової економіки як її складової частини), підвищення її технічного та технологічного рівня та загальної конкурентоспроможності, оновлення та підвищення наукомісткості виробленої продукції, розвиток людського потенціалу в освітньо-виховних процесах та поточному споживанні як формах розширеного відтворення населення країни, максимально можлива консолідація суспільства та тим самим нарощування політичного, економічного, науково-технічного, соціального, духовного, військового потенціалів країни.

Обґрунтовано, що механізм забезпечення національної безпеки може розглядати у вузькому та у широкому сенсі. У вузькому сенсі механізм забезпечення національної безпеки розглядається як складова частина державного механізму і є системою державних організацій, органів, установ, а також недержавних інститутів, що спеціально створюються для забезпечення безпеки або наділяються спеціальною функцією на певний період часу, взяту в їх взаємодії та практичному функціонуванні. У цьому випадку механізм забезпечення національної безпеки включає державні органи та силові структури, що здійснюють функцію захисту державних інтересів.

The article analyzes the theoretical principles of defining the concept of state administration of national security of Ukraine. The author states that there are no systematic studies of the concept of state management of Ukraine's national security in the context of NATO integration. The article states that national security in the context of NATO integration is a system of real factors that creates positive conditions for the development of the state, taking into account the basic standards and principles of NATO; fighting capacity of the state, effective development and preservation of its main values and traditions, normal relations between man and the state, the ability to effectively solve any external problems and eliminate threats, to be guided only by national needs, to achieve social goals.

State management of national security is the day-to-day provision of the entire arsenal of managerial, organizational, political, diplomatic and other measures at the disposal of the state, aimed at the continuous development and improvement of the country's economy (the military economy as its component), increasing its technical and technological level and general competitiveness, updating and increasing the knowledge-intensiveness of manufactured products, development of human potential in educational and educational processes and current consumption as forms of extended reproduction of the country's population, the maximum possible consolidation of society and thus the increase of political, economic, scientific-technical, social, spiritual, and military potentials countries.

The mechanism of ensuring national security can be considered in a narrow and a broad sense. In a narrow sense, the mechanism for ensuring national security is considered as an integral part of the state mechanism and is a system of state organizations, bodies, institutions, as well as non-state institutions, which are specially created to ensure security or are assigned a special function for a certain period of time, taken in their interaction and practical functioning . In this case, the mechanism for ensuring national security includes state bodies and power structures that perform the function of protecting state interests.

Ключові слова: публічне управління, державне управління, національна безпека, безпека суспільства, безпека особистості, механізм забезпечення національної безпеки.

Key words: public administration, state administration, national security, public security, personal security, mechanism of ensuring national security.

Постановка проблеми. Питання національної безпеки належать до найбільш гострих, оскільки від нього залежать перспективи розвитку, а часто й виживання країн.

Поняття «національна безпека» у системі юридичних, філософських, соціологічних, політичних наук входить до основних і найпоширеніших. Сама сфера національних відносин нерідко розглядається як своєрідне поле конфлікту та взаємодії різних національних інтересів, в рамках якого здійснюється чи не здійснюється їх реалізація. На сьогодні виникла потреба у переосмисленні поняття «національна безпека» в умовах воєнного часу та інтеграції України в НАТО.

Аналіз джерел та останніх досліджень. На сьогодні поняття «національна безпека», основні складові національної безпеки, проблеми забезпечення національної безпеки, сучасні інституції формування та забезпечення національної безпеки аналізують науковців у галузі права, політології, соціології, публічного управління, зокрема: В. Білий, Ю. Битяк, О. Бондаренко, В. Ліпкан, М.Медвідь, О. Мельник, О.Мітенко, А.Мосейко, В. Негодченко, Н. Нижник, О. Пархоменко-Куцевіл, В.Пасічник, І.Петрів, В. Пилипчук, О.Резнікова, Н.Рибалка, А.Рубан, Г. Ситник, В.Смолянчук, Я. Усенко С.Шестопад, Р. Штеба та ін.

Разом з тим, відсутні системні дослідження визначення поняття державного управління національною безпекою України в умовах інтеграції в НАТО та воєнного часу.

Метою дослідження є системний аналіз теоретичних засад визначення поняття державного управління національною безпекою України в умовах інтеграції в НАТО.

Виклад матеріалу. Слід зазначити, що на сьогодні існує безліч наукових підходів до визначення поняття «національна безпека», водночас відсутнє усталене визначення, тому проаналізуємо основні з них з метою виокремлення поняття «національна безпека в умовах інтеграції в НАТО».

Так, багато науковців зазначають, що національна безпека країни – це такий її стан, який забезпечує сприятливі умови для розвитку особистості, суспільства і держави і не допускає реалізацію загроз національним інтересам України.

На підставі аналізу наукової літератури [1-7] можна систематизувати наукові підходи до поняття «національна безпека» та зазначити, що «національна безпека» - це:

- такий якісний та кількісний стан суспільства, держави, його громадян, яке характеризується закріпленою на законодавчому рівні узгодженістю їх інтересів, їх захищеністю від існуючих чи очікуваних зовнішніх та внутрішніх загроз, можливістю їхнього спільного прогресивного та сталого розвитку, дотриманням конституційного ладу, конституційних прав і свободи громадян;

- стан країни, за якого відсутні або нейтралізовані реальні зовнішні та внутрішні загрози її єдності, відтворення та стабільного розвитку, тобто забезпечується захист життєво важливих інтересів суспільства та державної влади;

- стан захищеності життєво важливих інтересів таких соціальних суб'єктів, як особистість, суспільство і держава, є суспільним ставленням щодо реалізації даних інтересів;

- стан захищеності життєво важливих цінностей особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Звідси, об'єктами безпеки

виступають особистість, суспільство та держава, що передбачає виявлення та усунення загроз їх існуванню та розвитку, протидія джерелам таких загроз;

- передбачає триєдину складову, кожен компонент якої однаково значущий - безпеку особистості, безпеку суспільства та безпеку держави та передбачає захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави у різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує сталий поступальний розвиток країни;

- захищеність національних інтересів, пріоритетність яких становлять інтереси особистості, що виражаються у користуванні соціальними благами, з метою задоволення своїх потреб, а також у можливості їхнього захисту;

- стан захищеності трьох суб'єктів: особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідні якості та рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність та сталий розвиток країни, оборону та безпеку країни;

- одна з основних факторів стабільного розвитку держави;

- стан держави, при якому зберігається її цілісність і можливість бути самостійним суб'єктом системи міжнародних відносин;

- стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави, що досягається спільними діями державних та громадських інститутів шляхом гнучкого використання політичних, економічних та інших засобів, як у внутрішній діяльності держави, так і на міжнародному рівні;

- захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, що досягається застосуванням системи політичних, економічних, організаційних, правових, військових та ін. заходів, адекватних загрозам життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави, що забезпечує їх сталий прогресивний розвиток;

- певний рівень та стан захищеності життєво важливих інтересів країни від негативного впливу складного комплексу політичних, військових, економічних, гуманітарних, екологічних та інших факторів, що забезпечує

територіальну цілісність та стабільність держави та суспільства, благополуччя та подальший розвиток нації; стійкість до несприятливих впливів; такі зовнішні та внутрішні умови існування та розвитку України, які гарантують можливість стабільного всебічного прогресу суспільства та держави;

- сукупність внутрішніх та зовнішніх умов існування особистості, суспільства, держави, які забезпечують гідне життя громадянам, захист інтересів суспільства, суверенітет народу та виключають можливість насильницької зміни конституційного ладу;

- стан і умови життєдіяльності соціуму, які забезпечують сприятливі умови для розвитку особистості, суспільства та держави, а також інших об'єктів;

- система, що складається з різних елементів – цінностей, інтересів, загроз та інших факторів, які самі представляють систему (елементи системи) та їх правильна диференціація сприяє виробленню стратегії забезпечення національної безпеки;

- єдність станів захищеності інтересів особистості, суспільства та держави, соціально та національно значимих цінностей, внутрішніх та міжнародних перспектив, реалізація яких забезпечується системою правових та політичних засобів у її концептуальній, інституційно-правовій та організаційно-юридичній формах;

- політично вмотивована, юридично оформлена ідея, яка виражає національно-державні інтереси. Крім того, оскільки суб'єктно її зміст задано державою, то це завжди – національна ідея, яка розкриває та узагальнює сенс буття народу та становить державу в її історії, ідентичність її культури, самобутність державності та своєрідність соціальності, одночасно, і як спосіб цього буття, і як його мета.

Таким чином, національна безпека – це державно-правовий інститут, що включає комплекс механізмів та структур щодо забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави

від загроз у різних сферах (військової, державної, суспільної, у тому числі міграційної, прикордонної, продовольчої, економічної, екологічної, інформаційної, а також науки, технологій, освіти, культури та підвищення якості життя громадян).

На нашу думку, національна безпека в умовах інтеграції в НАТО - система реальних факторів, що формує позитивні умови для розвитку держави з урахуванням основних стандартів та принципів НАТО; боєздатність держави, ефективний розвиток та збереження її основних цінностей та традицій, нормальні відносини людини та держави, можливість ефективно вирішувати будь-які зовнішні проблеми та усувати загрози, керуватися лише національними потребами, здійснювати досягнення суспільних цілей.

Національна безпека в умовах інтеграції в НАТО - стан, за якого забезпечено захист життєво необхідності інтересів держави та світового суспільства в економічній, політичній, військовій, екологічній, соціальній, продовольчій, гуманітарній та інших сферах.

Надалі під національною безпекою ми будемо мати на увазі такий стан, при якому гарантовано вільний і ефективний розвиток усіх соціальних інститутів та суспільних систем, створюються якісні умови для існування та розвитку індивіда, соціуму та держави відповідно до міжнародних та національних норм права.

Багато українських та закордонних вчених аналізують поняття національної безпеки через визначення її основних елементів: економічної безпеки, інформаційної безпеки, конституційної безпеки, продовольчої безпеки, воєнної безпеки, безпеки держави та ін.

В. Павленко аналізує поняття «державна безпека» та зазначає, що державна безпека – частина національної і зводиться переважно до політичного аспекту. Держава посідає особливе місце в політичній системі суспільства, що визначається тим, що вона виступає організацією всіх громадян, представляючи суспільство загалом і приймаючи владні рішення,

що стосуються всіх членів суспільства та обов'язкові до виконання кожним зокрема; держава має у своєму розпорядженні спеціальний апарат управління та примусу, розгалужену системою юридичних засобів, що дають змогу використовувати різні способи примусу та переконання. Держава має суверенітет, є його головним суб'єктом, основним джерелом реалізації політичної влади. У зв'язку з цим безпека держави передбачає захищеність насамперед політичних інститутів та відносин, що складаються у вигляді установ (державних та громадських), характеру та змісту їхньої діяльності, взаємин між ними, практики політичного життя [8, с. 108].

Таким чином, політична безпека – це стійкий стан та ефективний розвиток політичної системи суспільства, що дозволяє адекватно реагувати на негативні внутрішні та зовнішні впливи, зберігати цілісність соціуму та його сутнісні якості. Вона може бути охарактеризовано як динамічна рівновага політичної сфери. Крім того, під політичною безпекою розуміється система певних заходів, органів та функцій держави та суспільства щодо захисту політичних інтересів держави, громадян і в цілому, всього народу.

Деякі науковці звертають увагу, що основою національної безпеки є економічна безпека. Співвідношення категорій «економічна безпека» та «національна безпека» відбувається у двох напрямках: 1) економічна безпека є одним з видів безпеки, подібно до інформаційної, екологічної та інших різновидів безпеки (видовий підхід); 2) розглядається економічний механізм у системі національної безпеки (інтегральний підхід). Водночас дослідники та законодавці вважають, що національна безпека – ширше поняття, що включає економічну безпеку.

Економічна безпека країни, будучи однією з визначальних складових підсистем національної безпеки країни, водночас має складну структуру, охоплюючи власні складові. Перелік складових економічної безпеки є дещо суперечливим. Це пов'язано з тим, що окремі складові національної безпеки, визначені законодавством, входять до системи економічної безпеки, що викликає критичні зауваження науковців і практиків. Більшість дослідників

економічної безпеки дійшли висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно застосувати під час аналізу економічної безпеки України, є: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [9; 10; 11].

Таким чином, економічна безпека як одна із складових елементів системи національної безпеки, є частиною цього складного цілого і водночас виступає основою формування інших, у чомусь похідним від неї, частин системи: військової, технологічної, продовольчої, екологічної та ін. безпеки. Економічна безпека як феномен життєдіяльності суспільства має комплексний характер і може розглядатися як система, що включає, крім безпосередньо виробничої сфери суспільства та інші підсистеми, які взаємодіють із виробничою підсистемою. І все ж рівень зв'язків утворює лише один із підрівнів економічної безпеки, що сам собою ще не відображає ні ефективності виробництва, ні ступеня злагодженості взаємодії підсистем.

Ще однією складовою національної безпеки є конституційна безпека, яку аналізують з точки зору захищеності основ конституційного ладу країни від загроз, що мають переважно внутрішній характер, і при цьому забезпечує стабільний, поступальний розвиток особистості, суспільства і держави [12].

Оскільки конституційна безпека характеризує внутрішньополітичний складник національної безпеки будь-якої держави, то саму національну безпеку слід розглядати як поняття більш широке стосовно безпеки конституційної. Виходячи зі сказаного, її зміст, в основному, становлять загрози національній безпеці у внутрішньополітичній сфері [12].

Враховуючи зазначене, на нашу думку, конституційна безпека – інтегрує поняття безпеки інтересів особистості, суспільства і держави, є основою визначення змісту основних елементів для безпеки інших видів, що входять до предмету національної безпеки та регулюються актами під конституційного законодавчого рівня. Під конституційною безпекою

України слід розуміти стійкий стан захищеності конституційного ладу країни від всіляких загроз.

Часто автори аналізують гуманітарну та соціальну безпеку через призму забезпечення національної безпеки.

С. Зубченко аналізує поняття гуманітарна безпека та зазначає, що політика гуманітарної безпеки є складовою політики національної безпеки. Встановлено, що сутність політики гуманітарної безпеки полягає у здійсненні державою системи правових, організаційних, інформаційних, контрольних, фінансових та інших заходів, спрямованих на забезпечення захищеності життєво важливих інтересів людини й громадянина, стратегічних інтересів суспільства та держави через своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізації загроз у гуманітарній сфері національної безпеки [13].

На думку І. Білоус, соціальна безпека - це підсистема національної безпеки і вона перебуває під впливом всіх інших сфер національної безпеки. [1].

У системі національної безпеки соціальна безпека займає рівноправне і рівнозначне місце поряд з іншими її компонентами. Соціальна безпека ґрунтується на таких основних складових, як соціальна безпека: індивідів, суспільства і держави [14].

Таким чином, соціальна безпека – складовий елемент національної безпеки, який передбачає стан захищеності особистості, соціальної групи, спільності від загроз порушення їх життєво важливі інтереси, права, свободи.

Соціальна безпека представляє собою властивість соціальної системи, а соціальна політика – це заходи, створені задля покращення якості функціонування соціальної системи, у тому числі і на покращення забезпечення соціальної безпеки.

Багато науковців звертають увагу на інформаційну безпеку як основу національної безпеки України.

О. Панченко аналізує інформаційну безпеку як основну складову системи національної безпеки та зазначає, що інформаційна складова національної безпеки держави відіграє надзвичайно важливу роль через наявні в ній ризики та загрози, до яких доцільно відносити кібертероризм, кіберзлочинність, агресивну пропаганду, поширення антиконституційних та антидержавних гасел, обмеження доступу населення до публічної інформації тощо [15].

На думку М. Шевчук, інформаційна безпека – перманентний процес діяльності компетентних органів, спрямований на запобігання та протидію загрозам в інформаційній сфері шляхом застосування активних заходів інформаційного впливу, а також сукупність умов для такої діяльності, що може реалізовуватися та контролюватися протягом тривалого часу. Інформаційна безпека як ключова складова національної безпеки включає такі пріоритетні напрями: забезпечення захисту інформаційного простору та забезпечення безпеки культурного генофонду людства в умовах глобалізації. Важливо ще раз підкреслити, що окрім правових, організаційних та технічних засобів і методів, важливими складовими процесу забезпечення безпеки інформаційного середовища є також соціокультурні аспекти [16, с. 139].

Таким чином, інформаційна безпека, як вид національної безпеки, своїм регуляторним впливом пронизує все різноманіття суспільних відносин, що виникають у процесі життєдіяльності людини та держави. З цього випливає, що законодавцем має проводитись вдосконалення не тільки норм публічно-правового характеру, які містять приписи та заборони, а також приватноправових норм, конструкція яких ґрунтується на дозвільному (диспозитивному) регулюванні.

Інформаційна безпека на сьогодні виступає одним з ключових елементів національної безпеки в умовах воєнного часу. Так, фейкі, недостовірна навмисно викривлена інформація шкодять не тільки особистості, її безпеці та її сприйняттю влади, а й веденню воєнних операцій, а також міжнародному

іміджу нашої країни. Тому, на сьогодні потребує перегляд концепції та удосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки як основи національної безпеки в умовах воєнного часу.

Ще однією складовою національної безпеки, яку аналізують науковців є екологічна безпека.

Екологічна безпека – це стан, що характеризується забезпеченням всіх життєво необхідних потреб людини з дотриманням негативного впливу на навколишнє природне середовище на рівні, що гарантує безпечні умови життєдіяльності та здоров'я людей, не передбачає погіршення умов життя в майбутньому та створює систему заходів для запобігання та усунення наслідків природних явищ і стихійних лих [17, с. 134].

Таким чином, екологічну безпеку слід розглядати як одну із складових частин національної безпеки України. Саму екологічну безпеку можна визначити як один із політичних розділів, що мають тісний зв'язок із навколишнім середовищем. Даний розділ дозволяє покращити умови життєдіяльності населення шляхом проведення роботи з підвищення рівня захищеності людського суспільства від шкідливих впливів та зменшення забруднення навколишнього природного довкілля. Концепція становлення даного типу безпеки полягає в тому, що успішний розвиток сфери життєдіяльності людини можливий без завдання негативного впливу на природі. Екологічна безпека покликана захищати природні ресурси від нераціонального використання.

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що поняття «національна безпека» деякі науковців аналізують через аналіз її складових елементів: державну безпеку, політичну безпеку, економічну безпеку, інформаційну безпеку, соціальну та гуманітарну безпеку, екологічну безпеку, конституційну безпеку та ін. Разом з тим зазначені елементи слід аналізувати у єдиному контексті – забезпечення національної безпеки.

Проаналізуємо наукові підходи до визначення поняття «державна політика у сфері національної безпеки», «державне управління у сфері національної безпеки».

Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [7, с. 14-15].

В. Загурська-Антонюк вважає, що державне управління національною безпекою є системою розгалужених причинно-наслідкових зв'язків між нацією та необхідністю досягнення стану її захищеності в сучасному глобалізованому світі, який невпинно генерує різного типу виклики, загрози та небезпеки. Дана система, відштовхуючись від національних інтересів та цінностей, є більш складним утворенням, аніж система забезпечення національної безпеки. Отже, формування державної системи управління національною безпекою на основі договірно-правового регулювання є пріоритетним напрямом розвитку власної державності та безпеки для всіх цивілізованих держав світу [2].

На думку Р. Штеба, державна політика у сфері забезпечення національної безпеки – це цілеспрямована, передбачувана, в рамках діючого законодавства діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів її реалізації щодо створення належних умов для забезпечення необхідного рівня національної безпеки країни за відповідними напрямами: військовим, економічним, енергетичним, інформаційним, екологічним, продовольчим тощо. В основі державної політики у сфері забезпечення національної безпеки повинен лежати відповідний механізм державного управління, що включає певні цілі,

завдання, принципи, об'єкти, суб'єкти, сфери, форми, засоби та способи даного процесу [6, с. 419].

Таким чином, державне управління національною безпекою – це повсякденне забезпечення всім арсеналом управлінських, організаційних політичних, дипломатичних та інших заходів, що знаходяться у розпорядженні держави, спрямованих на постійний розвиток та вдосконалення економіки країни (військової економіки як її складової частини), підвищення її технічного та технологічного рівня та загальної конкурентоспроможності, оновлення та підвищення наукомісткості виробленої продукції, розвиток людського потенціалу в освітньо-виховних процесах та поточному споживанні як формах розширеного відтворення населення країни, максимально можлива консолідація суспільства та тим самим нарощування політичного, економічного, науково-технічного, соціального, духовного, військового потенціалів країни. Отже, державне управління забезпеченням національної безпеки у сучасних умовах – це, по суті, управління суспільством загалом. Водночас, на сьогодні і державне управління у сфері національної безпеки передбачає воєнні методи захисту та розвиток військово-промислового комплексу, формування якісного складу збройних сил та військове управління у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Тепер проаналізуємо поняття «механізми забезпечення національної безпеки».

Забезпечення національної безпеки досягається у процесі свідомої цілеспрямованої діяльності суб'єкта управління, спрямованої на запобігання можливого порушення його повноцінного функціонування в результаті дії загроз та небезпек [18].

Забезпечення національної безпеки України – це цілеспрямована діяльність державних та недержавних органів, підприємств, установ, організацій, окремих громадян щодо виявлення та попередження загроз безпеці людини та громадянина, суспільства та держави, а також захист

території та навколишнього природного середовища. Система національної безпеки являється багаторівневою та складається з таких елементів, як: національні інтереси, загрози національній безпеці, система забезпечення національної безпеки [19, с. 158].

Під механізмом забезпечення національної безпеки слід розуміти об'єктивно обумовлену та суб'єктивно здійснювану систему владних, управлінських та координаційних умов, а також вживаних заходів, видів дій щодо встановлення та організації (залучення) необхідних та достатніх матеріальних, духовних та людських ресурсів та засобів, інтеграції різних сфер суспільства для профілактики та знищення зовнішніх та внутрішніх небезпек існуванню особистості, соціуму та державі.

У найзагальнішому вигляді система забезпечення національної безпеки здійснюється так: інституційні суб'єкти системи безпеки, спираючись на національні інтереси, визначають цілі цього механізму, необхідні шляхи, ресурси, засоби, форми та способи діяльності функціональних суб'єктів, організують їхню взаємодію, контроль, корекцію.

Механізм забезпечення національної безпеки пропонується розглянути на основі двох підходів. У першому підході досліджуване поняття визначається як складова державного механізму та що представляє собою систему державних організацій, органів, установ, а також недержавних інститутів, які спеціально створюються для забезпечення безпеки або наділяються спеціальною функцією на певний період часу, взяту в їх взаємодії та практичному функціонуванні.

Як елементи механізму забезпечення національної безпеки виступають:

1) державні органи та організації, для яких здійснення функції забезпечення безпеки є основною;

2) державні органи та організації, здійснення функції забезпечення безпеки, для яких є похідною та реалізується у разі виникнення відповідних загроз;

3) недержавні організації, залучені державою чи безпосередньо створювані суспільством для виконання функції забезпечення національної безпеки [5].

Другий підхід визначає механізм забезпечення національної безпеки як систему заходів, за допомогою яких здійснюється результативний вплив на суспільні відносини, що зазнали загроз та соціальні процеси з метою захисту життєво важливих інтересів суспільства та держави. Як такі засоби, крім власне організацій, що здійснюють функцію забезпечення безпеки, виступають нормативно-правова база, що лежить в основі формування та функціонування відповідних організацій та їх взаємодії для досягнення мети забезпечення безпеки; методи, способи, прийоми, що використовуються суб'єктами забезпечення безпеки для вирішення завдань, що стоять перед ними [6].

Механізм забезпечення національної безпеки – динамічна система, у якій виділяються такі етапи: формулювання інтересів, захист яких буде забезпечуватись; виявлення та прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз життєво важливим інтересам суспільства та держави; вироблення системи заходів протидії загрозам; нейтралізація загроз; здійснення заходів для відновлення нормального функціонування об'єктів національної безпеки. Ефективність механізму забезпечення національної безпеки багато в чому визначається здатністю сприяти збереженню єдності нації, стабільності суспільних відносин, відтворення національно-культурних цінностей, подолання політичних, військових, економічних, соціальних криз. Це не лише головний критерій ефективності механізму забезпечення державних інтересів та національної безпеки, а також його безпосереднє завдання.

Механізм національної безпеки країни повинен включати правові, організаційно-технічні та економічні методи забезпечення безпеки. Враховуючи різність поглядів на визначення головних методів забезпечення національної безпеки, що ускладнює вирішення питання декомпозиції механізму національної безпеки України, як складного об'єкту державного

управління, запропоновано класифікацію ключових методів процесу забезпечення національної безпеки держави [3].

Механізм забезпечення національної безпеки втілює в собі єдність організаційно оформлених державою спеціальних органів, які відповідно до інтересів людини, суспільства та держави вирішують завдання забезпечення безпеки країни і з цією метою здійснюють у строго визначених формах державне управління та практично реалізують у своїй діяльності функції забезпечення національної безпеки.

Необхідно також враховувати, що в рамках механізму забезпечення національної безпеки захищаються насамперед інтереси суспільства (особливо якщо вони суперечать інтересам особистості), захист інтересів окремої особистості є похідним. Крім того, захищаються не лише національні інтереси (особистості та суспільства), а й інтереси державної влади (які також можуть не співпадати). У зв'язку з цим ряд державних органів наділяється повноваженнями на здійснення діяльності та використання спеціальних засобів (прийомів та способів), здатних завдати шкоди інтересам конкретної особистості (або навіть суспільству). В умовах демократичної держави протиставлення інтересів державної влади та національних інтересів не допускається, а використання подібних методів здійснюється в межах, встановлених законом, та передбачає можливість контролю з боку громадянських інститутів.

Ефективність механізму забезпечення національної безпеки значною мірою пов'язана з тим, наскільки він здатний сприяти збереженню єдності нації, стабільності суспільних відносин, відтворенню національно-культурних цінностей, подоланню політичних, військових, економічних, соціальних криз, чи створити передумови стабільного розвитку. Це не лише головний критерій ефективності механізму забезпечення національної безпеки, але його постійне завдання.

Таким чином, механізм забезпечення національної безпеки можна визначити як взятую в єдності, нормативно організовану систему державно-

владних інститутів та правових інструментів (засобів, методів, способів, прийомів), ефективного функціонування яких гарантує реалізацію конституційних прав і свобод громадян, гідну якість та рівень їх життя, суверенітет, незалежність, державну і територіальну цілісність, стійкий соціально-економічний розвиток держави.

Механізм забезпечення національної безпеки може розглядати у вузькому та у широкому сенсі. У вузькому сенсі механізм забезпечення національної безпеки розглядається як складова частина державного механізму і є системою державних організацій, органів, установ, а також недержавних інститутів, що спеціально створюються для забезпечення безпеки або наділяються спеціальною функцією на певний період часу, взяті в їх взаємодії та практичному функціонуванні. У цьому випадку механізм забезпечення національної безпеки включає державні органи та силові структури, що здійснюють функцію захисту державних інтересів.

Таким чином, у механізмі забезпечення національної безпеки можна виділити такі елементи: по-перше, державні органи та організації, які постійно здійснюють функцію забезпечення безпеки, яка є для них основною; по-друге, державні органи та організації, для яких функція забезпечення національної безпеки є похідною та реалізується у разі виникнення відповідних загроз; по-третє, недержавні організації, залучені державою чи безпосередньо створені суспільством до виконання функції забезпечення національної безпеки.

У широкому сенсі механізм забезпечення національної безпеки є системою засобів, за допомогою яких здійснюється результативний вплив на суспільні відносини і соціальні процеси, що зазнали загроз, з метою захисту життєво важливих інтересів суспільства і держави.

В якості таких засобів крім власне організацій, що здійснюють функцію забезпечення національної безпеки, виступають:

- нормативно-правова база, що лежить в основі формування та функціонування відповідних організацій та їх взаємодії щодо досягнення мети забезпечення безпеки;

- різні інструменти (методи, способи, прийоми), які використовуються суб'єктами забезпечення національної безпеки для вирішення завдань, що стоять перед ними.

Основним структурним елементом механізму забезпечення національної безпеки України є система його державних органів та установ, які забезпечують захист основних інтересів держави та суспільства. Суб'єктна складова феномена «безпека» також передбачає наявність системи органів, які здійснюють вирішення проблем у сфері безпеки особистості, суспільства та держави, які забезпечують «захищеність» та орієнтацію на прогресивний розвиток, які знаходять свій прояв у стані захищеності особистості, майна, суспільства та держави; забезпечення особистої безпеки громадян, забезпечення публічної безпеки; забезпечення економічної, інформаційної, екологічної та ін. безпеки України.

Одним із найважливіших суб'єктів забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави є правоохоронна система держави – цілісна сукупність державно-правових засобів, методів та гарантій, що забезпечують захищеність особи, суспільства та держави від протиправних дій.

Підсумовуючи вищесказане можна зазначити, що у механізмі забезпечення національної безпеки слід виокремити такі підсистеми, як:

а) нормативно-правову основу (взаємопов'язану, внутрішньоузгоджену, несуперечливу систему нормативно-правових актів, на основі яких відбувається юридичне визнання національної безпеки держави);

б) організаційно-правову (інституційну) основу - визначення цілей, завдань, переліку та повноважень органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки;

в) інструментальну основу – сукупність форм та методів забезпечення національної безпеки;

г) кадрову складову – сукупність кадрового потенціалу, який забезпечує систему національної безпеки;

д) фінансову складову – сукупність матеріальних та нематеріальних ресурсів, спрямованих на формування та забезпечення національної безпеки України;

ж) інформаційно-комунікативну складову – яка представляє собою систему комунікаційних зв'язків та захист таких комунікацій, спрямованих на забезпечення національної безпеки України.

Висновки. Таким чином, національна безпека в умовах інтеграції в НАТО - система реальних факторів, що формує позитивні умови для розвитку держави з урахуванням основних стандартів та принципів НАТО; боєздатність держави, ефективний розвиток та збереження її основних цінностей та традицій, нормальні відносини людини та держави, можливість ефективно вирішувати будь-які зовнішні проблеми та усувати загрози, керуватися лише національними потребами, здійснювати досягнення суспільних цілей.

Державне управління національною безпекою – це повсякденне забезпечення всім арсеналом управлінських, організаційних політичних, дипломатичних та інших заходів, що знаходяться у розпорядженні держави, спрямованих на постійний розвиток та вдосконалення економіки країни (військової економіки як її складової частини), підвищення її технічного та технологічного рівня та загальної конкурентоспроможності, оновлення та підвищення наукомісткості виробленої продукції, розвиток людського потенціалу в освітньо-виховних процесах та поточному споживанні як формах розширеного відтворення населення країни, максимально можлива консолідація суспільства та тим самим нарощування політичного, економічного, науково-технічного, соціального, духовного, військового потенціалів країни.

Механізм забезпечення національної безпеки може розглядати у вузькому та у широкому сенсі. У вузькому сенсі механізм забезпечення національної безпеки розглядається як складова частина державного механізму і є системою державних організацій, органів, установ, а також недержавних інститутів, що спеціально створюються для забезпечення безпеки або наділяються спеціальною функцією на певний період часу, взяті в їх взаємодії та практичному функціонуванні. У цьому випадку механізм забезпечення національної безпеки включає державні органи та силові структури, що здійснюють функцію захисту державних інтересів.

Література

1. Білоус І. І. Поняття соціальної безпеки та її роль в системі національної безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6955>
2. Загурська-Антонюк В. Ф. Національна безпека та система державного управління. *Державне управління: удосконалення і розвиток*. 2020. № 5. URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/59.pdf
3. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: [моногр.]. К.: НІСД, 2013. 101 с.
4. Лобко В. В. Сучасний стан та проблеми правового забезпечення національної безпеки в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 30-36.
5. Мурашко В. С. Особливості інституціоналізації процесів формування механізмів забезпечення національної безпеки у провідних країнах ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5-6. С. 147–152.
6. Штеба Р. Ю. Теоретичні засади державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*. 2019. № 1(10). С. 415-422.

7. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 11-18.
8. Павленко В. П. Щодо визначення поняття «безпека держави»: проблеми теорії та практики у сучасних умовах України. *Нове українське право*. 2022. Вип. 3. С. 103-110.
9. Економічна безпека : навч. посіб. / З. С. Варналій та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Варналія З. С. К. : Знання, 2009. 647 с.
10. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : моногр. К. : НІСД. 1997. 144 с.
11. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.01. Донецьк, 2007. 235 с.
12. Єзеров А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. URL: <https://www.constjournal.com/pub/2-2017/konstytutsiina-bezpeka-yak-skladnyk-natsionalnoibezpeky-ukrainy/>
13. Зубченко С. О. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України. *Аналітична записка. Серія «Гуманітарний розвиток»*. 2019. № 3. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-zubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf>
14. Сиченко О.О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці. Державне управління*. 2012. Випуск 174. Том 186 .С. 34-39.
15. Панченко О.А. Інформаційна складова національної безпеки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019 Випуск 3. URL: <https://www.rdc.org.ua/download/stati/Informational-warehouse.pdf>
16. Шевчук М.О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 78. Частина 2. С. 134-139.
17. Дудюк В. С., Гобела В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.5. С. 130-135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlntu_2015_25.5_23.
18. Степаненко Н., Безкровний А. Законодавчі основи забезпечення національної безпеки України. *Legal Bulletin*. 2022. № 3. С. 10–17.

19. Каліман М.Р Роль Національної поліції України в забезпеченні національної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 157-159.

References

1. Bilous, I. I. (2019), «The concept of social security and its role in the state's national security system», *Efektivna ekonomika*, vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6955> (Accessed 30 Aug. 2023).

2. Zahurska-Antoniuk, V. F. (2020), «National security and the state administration system», *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia i rozvytok*, vol. 5, available at: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/59.pdf (Accessed 30 Aug. 2023).

3. Kachynskiy, A.B. (2013), *Indykatory natsionalnoi bezpeky: vyznachennia ta zastosuvannia yikh hranychnykh znachen* [Indicators of national security: definition and application of their limit values], NISD, Kyiv, Ukraine.

4. Lobko, V. V. (2022), «Current state and problems of legal support of national security in Ukraine», *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, vol. 6, pp. 30-36.

5. Murashko, V. S. (2020), «Peculiarities of the institutionalization of processes of formation of national security mechanisms in leading EU countries», *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 5-6, pp. 147–152.

6. Shteba, R. Yu. (2019), «Theoretical principles of state policy in the sphere of ensuring national security». *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Seriiia "Derzhavne upravlinnia"*, vol.1(10), pp. 415-422.

7. Podkovenko, T. (2021), «National security of Ukraine: axiological and legal aspects», *Aktualni problemy pravoznavstva*, vol.1 (25), pp. 11-18.

8. Pavlenko, V. P. (2022), «Regarding the definition of the concept of "state security": problems of theory and practice in modern conditions of Ukraine», *Nove ukrainske pravo*, vol. 3, pp. 103-110.

9. Varnalii, Z. S. & in. (2009), *Ekonomichna bezpeka : navch. posib.* [Economic security: education. manual], Znannia, Kyiv, Ukraine.

10. Shlemko, V. T. & Binko, I. F. (1997), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [Economic security of Ukraine: essence and directions of provision], NISD, Kyiv, Ukraine.

11. Mishyna, I. H. (2007), «Economic security in conditions of market transformations», Abstract of Ph.D, Economy Sciences, Donetsk, Ukraine.
12. Iezerov, A. (2017), “Constitutional security as a component of Ukraine's national security”, available at: <https://www.constjournal.com/pub/2-2017/konstytutsiina-bezpeka-yak-skladnyk-natsionalnoibezpeky-ukrainy/> (Accessed 30 Aug. 2023).
13. Zubchenko, S. O. (2019), «Humanitarian component in strategic documents on national security of Ukraine», *Analitichna zapyska. Seriya «Humanitarnyi rozvytok»*, vol. 3, available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-zubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf> (Accessed 30 Aug. 2023).
14. Sychenko, O.O. (2012), «Social security in the national security system of the state», *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnia*, vol. 174, Issue 186, pp. 34-39.
15. Panchenko, O.A. (2019), «Information component of national security», *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, vol. 3, available at: <https://www.rdc.org.ua/download/stati/Informational-warehouse.pdf> (Accessed 30 Aug. 2023).
16. Shevchuk, M.O. (2023), «To the question of the genesis of the concept of information security as a component of national security», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya PRAVO*, vol. 78, Issue 2, pp. 134-139.
17. Dudiuk, V. S. & Hobela, V. V. (2015), «Theoretical approaches to defining the concept of ecological security», *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 25.5, pp. 130-135, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015_25.5_23. (Accessed 30 Aug. 2023).
18. Stepanenko, N. & Bezkrovnyi, A. (2022), «Legislative foundations of ensuring national security of Ukraine», *Legal Bulletin*, vol. 3, pp. 10–17.
19. Kaliman, M.R. (2021), “The role of the National Police of Ukraine in ensuring national security”, *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 5, pp. 157-159.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2023 р.